

**КРАЄЗНАВСТВО
У ВИЩІЙ
ШКОЛІ**

УДК 908(477)

Олександр Гончаров (м. Київ)

ПРО ПІДГОТОВКУ НАВЧАЛЬНОГО ПОСІБНИКА З КРАЄЗНАВСТВА ДЛЯ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ УКРАЇНИ

У статті обґрунтовується необхідність підготовки навчального посібника з національного краєзнавства для вищих навчальних закладів України, висвітлено стан його підготовки, концепція та окремі, найбільш важливі і дискусійні аспекти змісту майбутнього посібника.

Ключові слова: краєзнавство, наукова дисципліна, навчальний посібник, концепція, структура.

Краєзнавчі дисципліни є важливою складовою системи освіти України, зокрема вищої. Поряд із розширенням і поглибленням змісту фахових дисциплін, використання краєзнавчого аспекту в освітній діяльності підвищує творчо-інтелектуальний потенціал студентів, сприяє духовному, моральному, патріотичному вихованню молодого покоління, формуванню національно-свідомої еліти українського суспільства. Однак, з вітчизняного краєзнавства (загального краєзнавства), попри те, що воно з кожним роком посідає все міцніші позиції в навчальному і виховному процесі, до сьогодні так і не створено належного підручника чи навчального посібника.

Досвід підготовки навчальних посібників у минулому і нинішньому століттях вже був предметом аналізу у науковій літературі, тому не будемо на цьому детально зупинятися [1].

Як зазначив Л. Баженов, авторські колективи та окремі автори готують і видають із застосуванням різних методик та педагогічних умінь неоднакової якості численні навчальні посібники з регіональної історії на обласному рівні, основу котрих складає краєзнавчий матеріал тих регіонів, де вони мешкають і працюють. Від себе додамо, що в них не завжди достатньою мірою висвітлюються теоретико-методологічні засади краєзнавства тощо. При всій позитивності і доцільності подібних видань, вони не забезпечують консолідує і системне вивчення країв і регіонів країни в єдиному контексті. У зв'язку з цим Л. Баженов ставив питання про підготовку загальнонаціонального підручника з історичного краєзнавства, зокрема для історичних факультетів вузів, і виклав своє бачення концепції такого посібника [2]. Міркування Л. Баженова стосовно підручника з історичного краєзнавства загалом справедливі й стосовно навчального посібника із загального краєзнавства.

Слід також зазначити, що регіональні навчальні посібники з краєзнавчих дисциплін, тобто такі в основу яких покладено краєзнавчий матеріал лише певного регіону, іноді видаються під загальною назвою «Основи краєзнавства», «Історичне краєзнавство», тобто їх зміст не цілком відповідає назві. Якщо ж регіональні навчальні посібники видавати під назвою «Краєзнавство», «Основи краєзнавства», «Історичне краєзнавство» і тому подібне, то, враховуючи активний розвиток краєзнавчого руху в Україні в сучасну добу, невдовзі країна отримає десятки навчальних посібників (оскільки країв, регіонів в Україні налічується значна кількість) під такою загальною назвою, з якої буде незрозумілим, чи стосується навчальний посібник конкретного регіону, чи є синтетичним з краєзнавства чи його складових. Тому, на наше переконання, в навчальних посібниках, основу котрих складає краєзнавчий матеріал певних регіонів, заголовки мають відображати назви цих регіонів, як це цілком вірно роблять автори ряду регіональних посібників, відповідно їх називаючи (наприклад: Бондаренко Г. Історичне краєзнавство Волині. У 2-х кн. – Луцьк, 2003). Під назвою ж «Основи краєзнавства», «Краєзнавство», «Історичне краєзнавство» тощо мають видаватися навчальні посібники (підручники) в яких достатньою мірою будуть висвітлені теоретико-методологічні засади краєзнавства, обґрунтована періодизація його розвитку, систематизована джерелознавча база, історіографія, подана історична, географічна, соціально-економічна характеристика всіх основних регіонів, їх визначних пам'яток, належним чином розкрито практичне застосування краєзнавства у навчально-виховному процесі вузу і школи тощо.

Те, що в нашій державі, попри досить тривалий розвиток краєзнавчого руху, до сьогодні немає сучасного навчального посібника з краєзнавства,

обумовлено рядом причин. Не дивлячись на досить значні напрацювання, створення чимало вартісних праць, основна заслуга краєзнавства лишалася передусім у нагромадженні емпіричного матеріалу. Розробка ж його теоретико-методологічної бази суттєво відставала. Спостерігалась певна невідповідність між масштабністю краєзнавства як суспільного явища та рівнем його наукового узагальнення. Причини цього лежали, зокрема, в політичній площині, домінуванні однієї методології, неможливості ознайомлення вітчизняних науковців з напрацюваннями західних вчених щодо оновлення методологічних підвалин місцевої історії тощо [3]. І лише в роки незалежної України під впливом інтегративної тенденції, яка посилилася в науках в останню третину XX століття, зріс інтерес до розробки загальної теорії краєзнавства, більш глибокого опрацювання теоретико-методологічних засад окремих структурних елементів національного краєзнавства, по суті розпочався новий етап – всеохоплюючого та всебічного його вивчення.

Таким чином, окрім надбань минулого століття, за роки незалежності України фахівцями різних напрямів краєзнавства здійснені значні теоретико-методологічні напрацювання в цій галузі, які викладено у наукових публікаціях у журналі “Краєзнавство”, виступах на наукових конференціях, дисертаціях, монографіях і які, на наш погляд, дозволяють приступити до практичного вирішення проблеми підготовки навчального посібника [4].

Окрім проблем теоретико-методологічного характеру, утруднює роботу над підготовкою посібника багатоаспектність краєзнавства, оскільки воно включає географічний, історичний, економічний, природничий, мистецький, літературний та інші компоненти. А це в ідеалі передбачає залучення до написання навчального посібника фахівців відповідних галузей знань, що пов'язано з певними організаційними труднощами. До того ж, слід врахувати той факт, що краєзнавство як навчальна дисципліна не внесене до циклу обов'язкових дисциплін. У більш вигідному становищі знаходяться деякі його галузеві напрями, такі як, наприклад, історичне. Відповідно маємо доволі значну кількість навчальних посібників з регіональної історії (історичного краєзнавства). Проте й тут існує проблема підготовки синтетичного підручника, про що йшлося вище.

Питання необхідності підготовки повноцінних навчальних посібників і підручників з краєзнавчих дисциплін неодноразово піднімалася на науково-практичних конференціях, круглих столах тощо,

зокрема в доповідях на Всеукраїнській науково-методичній конференції «Історичне краєзнавство в системі освіти України: здобутки, проблеми, перспективи», яка відбулася в Кам'янець-Подільському державному педагогічному університеті на базі Центру дослідження історії Поділля 17–18 жовтня 2002 року [5]. Це питання також порушувалося нами у доповіді про досвід викладання історичного краєзнавства у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка на засіданні круглого столу «Краєзнавство і освіта в Україні» 5 грудня 2006 року, ініційованому Всеукраїнською спілкою краєзнавців. Було запропоновано об'єднати зусилля науковців і викладачів вузів, створити авторський колектив, котрий виконав би завдання підготовки відповідного посібника [6]. Комплекс питань, пов'язаних з підготовкою навчального посібника «Краєзнавство» для вищих навчальних закладів було розглянуто на розширеному засіданні президії правління Національної спілки краєзнавців України 17 березня 2010 року. Окрім членів президії в засіданні брали участь фахівці з краєзнавства із різних регіонів України. Власні концепції навчального посібника представили В.Г.Бондаренко, О.П.Гончаров, Р.В.Маньковська, В.М.Мельниченко, С.Д.Панишко. Підсумком обговорення стала ухвала видати навчальний посібник «Краєзнавство» для вищих навчальних закладів, затверджено концепцію і структуру посібника та авторський колектив у кількості 14 чол. на чолі з завідувачем відділу регіональних проблем історії України Інституту історії України НАН України, академіком НАН України П.Т.Троньком. До складу авторського колективу увійшли фахівці з краєзнавства як столичних наукових центрів та вузів, так і регіональних навчальних закладів. Затверджено план підготовки навчального посібника до друку. На жаль, терміни підготовки навчального посібника порушуються. Це обумовлено як складністю самого посібника, оскільки предмет краєзнавства охоплює різного роду складові, так і організаційними причинами: члени авторського колективу працюють у різних регіонах України, що утруднює їх спілкування навколо проблем підготовки посібника, вони завантажені за основним місцем роботи. До того ж, підготовка посібника здійснюється на суто громадських засадах, без будь-якого фінансування. Хоча все це, зрозуміло, не може бути поважним аргументом невиконання поставлених завдань.

Концепція навчального посібника «Краєзнавство» передбачає обґрунтування теоретико-методо-

логічних засад вітчизняного краєзнавства; систематизацію його джерелознавчої бази; висвітлення історії розвитку краєзнавчого руху; історичну, географічну, соціально-економічну характеристику основних регіонів України; висвітлення місця і ролі краєзнавства у навчально-виховному процесі школи і вузу, а також ролі музеїв, бібліотек, архівних установ у збереженні і популяризації пам'яток природи та історико-культурної спадщини краю тощо.

Відповідно зміст навчального посібника передбачає такі розділи: краєзнавство як наукова дисципліна; історія становлення і розвитку краєзнавства в Україні; джерела в краєзнавчих дослідженнях та їх характеристика; історико-географічні краї України: загальна характеристика; природа, як об'єкт краєзнавчих досліджень; історія краю в краєзнавчих дослідженнях; краєзнавча діяльність науково-освітніх та культурних установ України.

Зупинимося на деяких важливих аспектах змісту розділів майбутнього навчального посібника.

Важливим є перший розділ «Краєзнавство як наукова дисципліна», в якому слід показати місце і роль краєзнавства в контексті сучасних тенденцій розвитку науки і суспільства, його місце як комплексної галузі в системі наукових знань. У зв'язку з цим належним чином мають бути охарактеризовані теоретико-методологічні засади національного краєзнавства, показаний його розвиток як наукової дисципліни. Передусім слід розкрити термінологічно-понятійний апарат, окреслити предметне поле дисципліни. При цьому варто зазначити, що виокремити краєзнавство із системи наук як специфічну самостійну дисципліну досить не просто. Впродовж тривалого часу відбувалися й продовжуються дискусії щодо його предмету, наукового статусу – чи є краєзнавство наукою, чи «комплексом наукових дисциплін...».

Така ситуація, зокрема відставання краєзнавства від інших наук в його перетворенні на окрему наукову дисципліну, на наш погляд, відбувалась, окрім вказаних вище причин, ще й тому, що краєзнавство є комплексною галуззю (інтегративною системою знань, що стосується окремого краю, об'єднує в собі свідчення природознавчі, історичні, мистецтвознавчі тощо), у зв'язку з чим його утвердження як окремої наукової дисципліни могло відбутися лише в епоху становлення постнеокласичної науки, якій властиві тенденції поступового переходу від дисциплінарної диференціації до міждисциплінарної інтеграції. У такому контексті об'єктивно постала ідея інтегративного підходу не лише у краєзнавстві, а й інших інтегративних дис-

циплінах, наприклад українознавстві. Вона полягає в тому, щоб перетворити комплекс краєзнавчих досліджень з окремих дисциплін на цілісну науку, спрямовану на вивчення краю як природно-історико-соціально-територіального комплексу та системи чи суспільно-територіального комплексу (СТК) певної території (основний об'єкт дослідження) в часово-просторовому вимірі, або навіть на вищому рівні, розглядати краєзнавство в межах країни (національне краєзнавство) як певну систему. У зв'язку з трактування краєзнавства як наукової дисципліни в даному розділі навчального посібника також важливо висвітлити особливості краєзнавства, вказати на певні його переваги в системі наук, його важливе дидактичне, виховне значення тощо.

Важливо також розкрити методологічний арсенал краєзнавства. Оскільки краєзнавство належить до типу комплексних наук, то воно послуговується як загальнонауковими (міждисциплінарними) методами досліджень, котрі властиві багатьом іншим наукам (загальнологічними, теоретичними, структурно-системними, кількісними методами обробки інформації тощо), так і застосовує властиві йому традиційні методи: літературний, статистичний, візуальний (спостереження), картографічний, анкетний, польових досліджень, описовий тощо. Більше того, є розуміння необхідності удосконалення й розвитку власного методологічного фундаменту. Зокрема, фахівцями звертається увага на хорологічний підхід як основу методології краєзнавчих досліджень тощо. Також важливо у цьому розділі показати особливості краєзнавчих (локальних) досліджень, висвітлити логічну схему пізнання у краєзнавстві.

З огляду на комплексність (багатоаспектність) краєзнавства і його близькість до ряду інших наукових дисциплін, а також неоднозначне трактування упродовж тривалого часу, слід звернути увагу на розмежування предметного поля краєзнавства і країнознавства, українознавства, регіоналістики. Ці питання вже були предметом розгляду у науковій літературі.

В розділі необхідно також висвітлити структуру краєзнавства (основні складові та галузеві його напрями): географічне, історичне, археологічне, етнографічне, економічне, культурно-мистецьке, церковне, екологічне, туристичне), коротко їх охарактеризувати, показати в яких організаційних формах краєзнавство функціонує та вказати на функції краєзнавства: науково-дослідницька, пізнавально-освітня, виховна та інші.

Щодо «Історії становлення і розвитку краєзнавства в Україні», то ця проблема вже досить непогано досліджена й висвітлена в науковій літерату-

рі, принаймні є достатньою для того щоб її належним чином представити у навчальному посібнику. Серед науковців можуть бути різні точки зору з приводу датування конкретних періодів і етапів періодизації національного краєзнавства, їх кількості, але, на наш погляд, всі вони вкладаються в загальну схему, яка передбачає висвітлення витоків краєзнавства, зародження наукового краєзнавства в Україні, його становлення як наукового напрямку та організацію (інституалізацію).

У розділі «Джерела в краєзнавчих дослідженнях та їх характеристика» слід подати класифікацію наукових джерел, охарактеризувати, наводячи найбільш характерні і яскраві приклади регіональних джерел, писемні джерела, археологічні джерела та пам'ятки краю, етнографічні матеріали, пам'ятки архітектури, пам'ятки образотворчого мистецтва, лінгвістичні джерела, усну народна творчість та ін., навести сучасні методи їх опрацювання та вивчення.

Особливо хотілось би зупинитися на розділі «Історико-географічні краї України: загальна характеристика». Певна складність пропонованого синтетичного навчального посібника в тому, що краєзнавство в принципі розуміється як комплексне дослідження певного краю. Поняття «край» є базовим у краєзнавстві, є об'єктом його вивчення. Проте поняття це умовне (розмите), яке залежить значною мірою від того, хто і з якою метою його (край) вивчає. Не вдаючись до детального розгляду проблем районування України, вони вже були неодноразово предметом дослідження й висвітлення у згаданій нами та іншій науковій літературі, зазначимо, що поділ території України на краї (регіони) доволі умовний і залежить від тих критеріїв, які кладуться в його основу. Відповідно маємо значну кількість країв різного масштабу.

Разом з тим, оскільки йдеться про створення інтегрованого навчального посібника з краєзнавства, то, окрім теоретико-методологічних основ та інших аспектів, такий посібник, на нашу думку, має містити й конкретну інформацію про регіони України. Оскільки в країні їх, як уже зазначалось, значна кількість і в одному навчальному посібнику їх охарактеризувати практично неможливо, то слід взяти за основу найбільш оптимальні територіальні одиниці.

На нашу думку, за таку одиницю доцільно взяти території, подібні до тих, які, вдало поєднавши географічний, економічний, політичний та етнічний підходи, виокремив В.Кубійович, поділивши українські етнічні території на 16 історико-географічних країв [7]. З урахуванням сучасних реалій оптимальним бачиться виокремлення й характеристика таких

історико-географічних країв: Закарпаття, Галичина, Буковина, Волинь, Поділля, Київщина, Чернігівщина, Полтавщина, Слобожанщина; Запоріжжя, Донеччина, Херсонщина, Одещина, Південна Бессарабія, Крим.

Взятий нами з метою висвітлення території України історико-географічний поділ, в основу якого покладено комплексний принцип, котрий враховує як природні, господарські, так і історичні й територіальні чинники, на наш погляд, більшою мірою ніж інші враховує тенденції розвитку державності на теренах України, адміністративно-територіального устрою сучасності й минулого, є наближеним до історико-етнографічного районування тощо. Окрім цього, немаловажним аргументом, на нашу думку, на користь виокремлення саме таких територіальних одиниць (історико-географічних країв) є забезпечення дотримання принципу наступності і перспективності, відмінності шкільних і вузівських знань стосовно рідного краю, оскільки в загальноосвітніх навчальних закладах рідний край розглядають здебільшого через призму адміністративно-територіальної одиниці – області. Натомість історико-географічний край, як правило, є територіально більшим за адміністративно-територіальну область, може включати декілька областей, характеризується більш явними й повними географічними, етнографічними особливостями, властивими для певної території, специфікою її історичного розвитку тощо. Розгляд території через призму історико-географічних країв розширить знання студентів про районування території України, про свій рідний край та інші краї, їх особливості. Безумовно, дати вичерпну характеристику даним краям в обмеженому певним обсягом навчальному посібнику неможливо. Тому при викладі цього матеріалу прийдеться обмежитися короткою характеристикою природно-географічних особливостей з переліком природних заповідників та національних природних парків краю, якщо вони там є, основних етапів історичного розвитку з вказівкою на важливі дати та історико-культурної спадщини регіонів через призму історико-культурних заповідників чи окремих визначних пам'яток.

Обмежений обсяг статті не дозволяє нам зупинитися на розкритті інших розділів посібника: «Природа, як об'єкт краєзнавчих досліджень», «Історія краю в краєзнавчих дослідженнях», «Краєзнавча діяльність науково-освітніх та культурних установ України». Два перших передбачають висвітлення важливих напрямів краєзнавчих досліджень – природи та історії краю. Останній розкриває місце і роль краєзнавства в системі осві-

ти України, його завдань у навчально-виховному процесі як загальноосвітніх та вищих навчальних закладів. В цьому ж розділі також має бути висвітлена роль музеїв, бібліотек, архівів у розвитку краєзнавчих досліджень та краєзнавчого руху в Україні. Важливим також є показати роль туризму як засобу національно-культурного відродження, взаємозв'язок краєзнавства і туризму. Потребує також висвітлення краєзнавчої діяльності ЗМІ.

Структура навчального посібника «Краєзнавство» окрім розділів містить також теми семінарських занять: «Моя родина: Генеалогічне дослідження»; «Історія моєї «малої батьківщини»; «Краєзнавчий музей в моєму місті (селі)»; «Видатний земляк»; «Історико-культурна пам'ятка краю». У навчальному посібнику передбачається також запитання для самоконтролю, список рекомендованої літератури, словник краєзнавчих термінів, додатки, ілюстрації.

Таким чином, курс «Краєзнавство» має посісти важливе місце у структурі підготовки вищими навчальними закладами фахівців різних спеціальностей. Ця дисципліна тісно пов'язана з базовими дисциплінами природничо-наукового та гуманітарно-

економічних циклів, що викладаються студентам у вищих навчальних закладах України, є важливим засобом здійснення міждисциплінарних (міжпредметних) зв'язків, розширяє уявлення про методологічний арсенал різних дисциплін та його застосування, забезпечує наступність шкільної і вузівської освіти стосовно вивчення рідного краю, формує знання про регіони України і рідного краю в їх системі.

На згаданому вище розширеному засіданні президії правління Національної спілки краєзнавців України був також прийнятий комплекс заходів з реалізації пропозицій щодо підготовки навчального посібника «Краєзнавство»: звернення до Міністра освіти і науки України з пропозицією про внесення навчальної дисципліни «Краєзнавство» в цикл обов'язкових гуманітарних дисциплін; підготовка навчальної програми з цієї дисципліни та ін. [8]. Реалізація даних заходів допоможе студентам сформувати цілісне уявлення про краєзнавство як наукову дисципліну, комплексний науковий напрям пізнання та дослідження регіональних особливостей України, поглибити знання з історії та сьогодення регіонів України, сприяти вихованню у студентської молоді почуття патріотизму та національної свідомості.

Джерела та література

1. *Баженов Л.В.* Стан і проблеми створення та видання навчальних посібників з регіональної історії України для вузів і шкіл України // *Історичне краєзнавство в системі освіти України: здобутки, проблеми, перспективи: Науковий збірник.* – Кам'янець-Подільський, 2002. – С.37–42; *Савчук В.* Українське краєзнавство у підручниках і підручних книгах 1920-х – 1930-х рр.: регіональний аспект // *Краєзнавство.* – 2010. – №1/2. – С.105–112.
2. *Баженов Л.В.* Назв. праця. – С.37–41.
3. *Верменич Я.* Нова локальна історія та історична регіоналістика: експлікація термінів // *Регіональна історія України. Збірник наук. статей.* Вип. 1. – К., 2007. – С.13–18.
4. *Верменич Я.В.* Теоретико-методологічні проблеми історичної регіоналістики в Україні. – К., 2003. – С.332–383; *Войтенко В.* Теорія і практика шкільного краєзнавства // *Краєзнавство.* – 2000. – №1/2. – С.195–201; *Жупанський Я., Круль В.* Про об'єкт і предмет вивчення національного краєзнавства // *Краєзнавство.* – 1994. – №1/2. С. 3–6; *Кашаба О.* Історичне краєзнавство як складова національної освіти: теоретичний аспект // *Краєзнавство.* – 2010. – №1/2. – С.96–104; *Костриця М.Ю.* Національне краєзнавство: актуальні питання теорії і методології // *Історичне краєзнавство в системі освіти України: здобутки, проблеми, перспективи: Науковий збірник.* – Кам'янець-Подільський, 2002. – С.3–9; *Його ж.* Наукові засади національного географічного краєзнавства // *Краєзнавство.* – 2009. – №1/2. – С.39–45; *Куделко С., Кашаба О.* Теоретико-методологічна дискусія з питань історичного краєзнавства в 20-ті – на початку 30-х років ХХ ст. // *Краєзнавство.* – 2009. – №3/4. – С.21–27; *Куделко С., Посохов С.* Історичне краєзнавство в контексті сучасних тенденцій розвитку науки та суспільства // *Краєзнавство.* – 1995. – №1/4. – С.13–15; *Тронько П.* Краєзнавство на межі тисячоліть // *Краєзнавство.* – 2000. – №1/2. – С.8–19; *Його ж.* Історичне краєзнавство: крок у нове тисячоліття (досвід, проблеми, перспективи). – К., 2000; *Удод Л.І.* Роль історичного краєзнавства у відродженні історичної пам'яті українського народу (1980-і – 1990-і рр.). Автореф. дис... канд. істор. наук. – Дніпропетровськ, 2001 та ін.
5. *Історичне краєзнавство в системі освіти України: здобутки, проблеми, перспективи: Науковий збірник.* – Кам'янець-Подільський, 2002. – С.37–42, 128–131.

6. Програма засідання круглого столу «Краєзнавство і освіта в Україні». Міністерство освіти і науки України, Національна академія наук України (Інститут історії України НАН України), Всеукраїнська спілка краєзнавців. Київ, 5 грудня 2006 року.
7. Кубійович В. Україна як географічне ціле і її частини // Енциклопедія українознавства. Загальна частина. – Т.1. – С.119–124.
8. Національна спілка краєзнавців України. Засідання президії правління. Протокол №2 від 17 березня 2010 р. – К., 2010. – С.3, 9–20.

Александр Гончаров

О подготовке учебного пособия по краеведению для высших учебных заведений Украины

В статье обосновывается необходимость подготовки учебного пособия по национальному краеведению для высших учебных заведений Украины, показана степень его подготовки, концепция и отдельные, наиболее важные и дискуссионные аспекты будущего учебника.

Ключевые слова: краеведение, научная дисциплина, учебное пособие, концепция, структура.

Olexandr Goncharov

About preparation of the tutorial of local history for higher educational establishments in Ukraine

In the article the necessity of preparation of the tutorial of local history for higher educational establishments in Ukraine is settled down, the state of its preparation, conception and particular, most essential and debatable aspects of the content of the manual are covered.

Key words: study of a particular region, scientific discipline, tutorial, conception, structure.

УДК 908:372.48(477.74)“1920/1930”

Валерій Левченко (м. Одеса)

СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК НАПРЯМІВ ОСВІТЯНСЬКОГО КРАЄЗНАВСТВА У ВИЩІЙ ШКОЛІ ОДЕСИ В 1920–30-Х РОКАХ

У статті вперше на базі значного масиву джерел узагальнено процес становлення і розвитку напрямів освітнянського краєзнавства у вищій школі Одеси в 1920–30-х рр. Визначено основний осередок, лідерів, течії й напрями, періодизацію й специфіку, хиби.

Ключові слова: краєзнавство, навчальна дисципліна, вища школа, викладання, викладачі.

Всеохоплюючі процеси національно-культурного відродження в Україні супроводжуються зростанням інтересу не тільки до загальної історії держави, а й до минулого окремих її регіонів, всебічним дослідженням яких займається краєзнавство. З огляду на це підвищеної уваги науковців вимагають проблеми генезису всіх його напрямків досліджень (історичного, географічного, природничого тощо), зокрема вивчення особливостей становлення та розвитку такого важливого регіонального компоненту як освітнянське краєзнавство. Саме генезис формування цього напрямку як загальнопедагогічного принципу, що істотно підвищує ефективність усього навчально-виховного процесу, допомагає засвоїти діалектику загального і особли-

вого, з'ясувати специфічні форми виявлення закономірностей розвитку в конкретних умовах певного регіону й посідає помітне місце в навчальному житті вищої школи, зокрема у підготовці майбутнього фахівця-педагога, всебічне вивчення яким рідного краю створює не тільки передумови для формування глибоких фахових знань, а й вивчення історії регіону, сприяння формуванню світогляду, моральних принципів та ідеалів, ознайомлення з навколишнім середовищем, виховання патріотизму, поєднання навчання з життям та отримання практичного досвіду [1].

Звернення до проблематики освітнянського краєзнавства обумовлено і тим, що великий і цінний масив інформації, що залишився від створених